

Traian ȘTEF

„Használt” román értelmiségiek

A *Provincia* múlt havi számának vezércikkében Molnár Gusztáv a PSD Ioan Rus által a párt kolozsvári kongresszusán ismertettet, Erdély számára összeállított „szociáldemokrata program”-ját ismertette. Elemzése azonban nem tért ki a belügyminiszter azon kijelentésére, amely a máskor is „szeparatisták”-nak nevezett román értelmiségiekre vonatkozott, akikre pedig már ez előtt is hivatkozott Adrian Năstase miniszterelnök: Sabin Ghermanról van szó, és rólkun, provinciásokról, s mellettünk, sőt élünkön, Gabriel Andreescuról. A *Program* utolsó részében, amelynek alcíme: *Erdély nem tranzakció tárgya, ez áll: „A gazdasági nehézségekre spekulálva és néhány olyan román értelmiségit és újságírókat használva, akik a szeparatizmus szószólói, a magyarok remélik, hogy meggyőzőbbek lesznek, bár tudatában vannak annak, hogy a szeparatizmus eszméje még kisebbségben van az egységes nemzetállam mítoszával szemben.”* (Kiemelések a szerzőtől.) Nem annak a Molnár Gusztávnak a feladata volt elemezni ezt a vádat, aki magyarként Romániában született, de Magyarországon él, és mindkét állam polgára. Legalább egy okból nem: nem rá vonatkozik. Rus kijelentését Năstase nevesítésével kiegészítve mi többiek érezzük érintve magunkat. Én legalábbis így érzem, bár nem hiszem, hogy megérdemlem a kormánypart ilyen mérvű éberségét vagy azt, hogy más állami intézetek ennyi „figyelmet” tanúsítsanak irántam. A gondolat tehát az, hogy van egy néhány valamilyenfajta román értelmiségi (egy bizonyos rész), akit a magyarok Románia federalizálására, Erdély elszakítására, az egységes nemzetállam felbontására, Budapest Erdély feletti uralmának megszerzésére „használnak”.

Már maga az a tény, hogy kiemeltem és többször megismételtem a „használni” igét, mutatja, hogy zavar. Amellett hogy hiányzik belőle a román nyelv egyik jellegzetessége, a birtokviszony (helyesebb lett volna azt mondani, hogy „felhasznál”), a szó sértő is. Egyrészt, mert semmi bizonyítékkal nem szolgálnak azzal az igazsággal kapcsolatban, amit kifejez, másrészt mert pejoratív, megalázó jelentésű. Eszerint az említett román értelmiségiek és újságírók magyarok által megfizetett kiszolgálók lennének, esetleg hülyék, piszkos helyen „használt” rongyok, vagy, legjobb esetben, naivak. De kik a „magyarok”? Eleinte, hallás után, azt hittem, hogy a romániai magyarokról van szó, esetleg az RMDSZ-ről, a szerkesztőbizottsági kollégákról. Hogy gondolhattam volna, hogy a magyarok, csak úgy általában, „használnak” bennünket? Hát az RMDSZ? Nem ismerjük egymást, s ennek a szövetségnek-pártnak a vezetőiről ugyanaz a véleményem, mint a többi párt vezetőiről: saját érdekükben nagyon jól tudnak élni a hatalommal; vagy minden ideológián túl is akarják azt, vagy ráadásul, ingáznak Bukarest és Budapest között.

A teljes szöveg elolvasása után azonban rájöttem, hogy „magyarok” Rusnál sem többet, sem kevesebbet nem jelentenek, mint a „magyar állam”-ot, amely kidolgozott egy Románia-ellenes programot, s ezt, román értelmiségieket „használva”, a magyar státustörvényen, valamint „kormányzati és civil szervezeteken keresztül” valósítja meg. Valószínűleg Rus nem az egész „magyar állam”-ra gondolt, mint a program kidolgozójára, hanem a magyar kormányban részt vevő kollégáira. Ez megnyugtató. Ha a magyar állam „használt” bennünket, az annyi, mintha Németország, Franciaország, az USA és más NATO-ország „használna”. Rus is, Năstase is, Iliescu is szeretné, hogy a fent említett országok „használják” őt, ezért járnak oda egyfolytában, és ezért mondják egyfolytában, hogy ezt-azt (földet, eget) bocsátanak a rendelkezésükre, és magukat is rendelkezésükre bocsátják. Jobban bosszantott volna, ha a magyar irredentistákkal, a magyar diaszpóra irredentistáival stb. való kapcsolatot hányták volna a szemünkre. De a magyar állammal... Rus miniszter úrnak jobb kapcsolatai vannak, mint nekünk. És akkor is akarva-akaratlanul kérdéseket tettem volna fel magamnak, ha Rus árnyaltabban fejezte volna ki magát, és azt mondta volna, hogy magyar kollégáink irányítanak bennünket, értelmiségiek és újságírók, akik között a „provinciások”-nak valóban vannak barátai.

Ettől eltekintve, Ioan Rus programja rokonszenves. A szövegösszefüggésből való kiszakítás módszerének gyakorlásával könnyen be tudnám bizonyítani, hogy a miniszterelnök transzszilvanistább és radikálisabb, mint mi, provinciások. Bár még az előző kormányzat alatt „szeparatisták”-nak nevezték, a vád alaptalan. Sem a „magyar állam”, sem Magyarország kormánya nem alkalmazott „a szeparatizmus szóvivőiként”, mert mint hiszem, a közvetlen, kormányközi kapcsolatokban a miniszter úr is saját bőrén tapasztalja, hogy a magyar miniszterek tárgyalási módja közvetlen – a miniszterelnöké éppen okos (a román eredetiben is így! – a ford. megj.) –, s nincs szükség közvetítőkre.

Továbbhaladva az idézett szövegben, igazat adok Ioan Rusnak, amikor azt sugallja, hogy egy magyaroknak tetsző dolog meggyőzőbb és hihetőbb, ha románok részéről jön. Mégis vitatható, hogy vajon nem a románok használták-e föl inkább a magyarokat szószólókként, mint fordítva. Nem a román állammal van szó, hanem a kommunista állam által sanyargatott románról, aki örövendett, amikor a jobb hátsózággal rendelkező magyar világgá kiáltotta a (természetesen közös) gondokat, a csobánról, aki juhaital átment a határon Magyarországra, hogy kimutassa elégedetlenségét, és azt hiszem, ma is találunk példákat. Talán még a transzszilvanizmus kérdésében is.

Ami engem illet, azért léptem be a *Provincia* csoportjába, mert számomra nem létezik a „magyarok” versus „románok” kérdés, nem tekintem a magyart ellenséges nemzetnek, sem együttálló nemzetiség-

nek, sem nemzetiségi vagy etnikai kisebbségnek. Én nem fogom soha se neki bosszantására énekelni: „Románok vagyunk.../Mi vagyunk itt mindig az urak”, mert nem akarok senki „ura” lenni, és mert Gusztávnak ugyanannyi joga van „uralni” ezt a földet, mint nekem: neki is van földje, háza, vagyona, nyelve, szokásai. Köztünk és Ioan Rus között a különbség az, hogy ő politikai szemszögből nézi a kérdést, mi pedig kulturális, polgári szemszögből. Ő nyer, ha minél többen mellé állnak gondolatban és szavazataikkal, én örövendek, ha minél többen gondolkodnak úgy, mint én. Románok és magyarok.

Visszatérve a szövegre és az általam kiemeltekre, szemet szúr a pszichoanalízis egy kifejezése: megütsült aktus. Rus nem veszi észre, és nagy hangon ejti ki azokat a szavakat, amelyek a nacionalista politika alapjait fejezik ki: az egységes nemzetállam mítosza. És még azt is mondja, hogy a „szeparatizmus eszméje még kisebbségben van”. Vagyis az egységes nemzetállamból csak egy mítosz maradt, a szeparatizmus eszméje pedig még kisebbségben van. Itt is különbözik álláspontja a miénktől. Mi nem gondolkodunk mítikus fogalmakban (a hangsúlyokkal való játék tilos), nem gondolkodunk a jón és a rosszon túl, mert egy állam addig létezik csak, amíg tagjai jól érzik magukat határain belül, és olyan formában alkotnak, ami nemzetként meghatározza őket. A posztmodern értékeli az elbeszélést és a mesét, ezek még elbűvelhetik az embert, még ellenállhatnak az éhségnek, de a zsigerek is megvívják a maguk forradalmát. Nem tudjuk megakadályozni a magyarokat abban, hogy olyan Romániát, de legalább olyan Erdélyt akarjanak, mint Magyarország. És a románoknak sem lenne ellene kifogásuk. Hamég hisznek egy egyszerű Romániában. Románoknak és magyaroknak együtt gondolkodni, közös nyilvánosságot teremteni, egy véleményen lenni a legtöbb kérdésben – ez vajon azt jelenti, hogy eladták magukat, hogy árulók, hogy az ellenség szolgálatában állnak?

Röviden, a fentiekben túlmenően a következőket értem a PSD *Programjából*: a román kormány a magyar államot gyanúsítja agresszióval, de a hibát néhány értelmiségre és újságíróra hárítja, rájuk förmed, megfenyegeti őket, ujjal mutat rájuk: amikor magyarokról beszél, nem lehet tudni, voltaképpen kikről beszél, de értésre adja, hogy a „magyarok” az Gyuri, hogy a magyar nem Románia állampolgára, hanem udémérés; a szóban forgó program a nemzeti állam meghatározásának rangjára emeli a szociáldemokráciát, a közösség és az egyén összetévesztéséből származó eredeti szociáldemokráciába helyezve a régiókat; a sokat hangoztatott reform csupán a dolgok álcázása... Végül azzal a meggyőződéssel maradok, hogy Romániában a kommunista renyhéséget csak a monarchia visszaállításával és az öfelségi jogara alatt történő federalizálással lehetne megállítani. A bukaresti kormány azonban még a decentralizálásról, a (valós) autonómiáról, a szubszidiaritásról való tudományos vitáktól is fél. Vajon miért?

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

TRAIAN ȘTEF 1954-ben született Biharfenyvesen, Bihar megyében. A *Familia* folyóirat szerkesztője. *Despre mistificarea* (A misztifikációról), esszék, Nagyvárad, 1997.

Alexandru SERES

A federalizálás utópiája és az identitásválságok

A federalizáció néhány éve a román társadalom legellentmondásosabb fogalma lett. Számátalan politikai, társadalmi és történelmi érvet hoztak fel mellette és ellene. Nem tudok azonban megszabadulni attól a gyanútól, hogy azok, akik rokonszenveznek a gondolattal, voltaképpen nem gondolkodnak komolyan Románia federalizációjának gyakorlati megvalósítására, akik pedig ellene vannak, csupán politikai okokból lobogtatják fenn Románia szétarabolásának veszélyét.

Hogyez ahamis dilemmát meghaladjuk, nem a politikai, gazdasági stb. opportunitás szempontjából kellene elemeznünk Románia federalizálásának lehetőségét, hanem összetettebb szempontból, amely az identitás kérdéseit foglalja magában. Mert ha a federalizáció legfőbb érve voltaképpen a gazdasági érv (Bukarest, nem törődve Erdély túlnyomóan nagy gazdasági hozzájárulásával, a költségvetés elosztásakor előnyben részesítés, kevésbé produktív vidékeket), mi lesz velünk, ha a helyzet megváltozik? Milyen érv áll majd rendelkezésünkre egy föderatív forma fenntartásához, ha a jövőben bevezetik a költségvetés egyenlő elosztásának rendszerét?

Ebben a helyzetben az egyetlen, a gazdasághoz hasonló súllyal latba eső érv, amely megáll a lábán, az olyan regionális identitások létezésére vonatkozik, amelyek elég különbözőek ahhoz, hogy szövetségi szervezési formát igényeljenek. De valóban léteznek ezek az identitások? Elég körvonalazottak ahhoz, hogy a federalizáció követelménye parancsolóvá váljék? Beszélhetünk-e még a kommunizmus annyi kiegyenlítő évtizede után a valódi történelmi tudaton alapuló regionális identitásokról és igazi kulturális hagyományokról? Más szóval, létezik-e valóban a regionális identitás tudata? A *Provincia*ban ez a kérdést vitató írásoknak, úgy érzem, még nem sikerült világos vagy legalább nagy vonalakban elfogadható választ adniuk erre a kérdésre.

Az identitásnak, legyen az egyéni vagy társadalmi, négy nagy összetevőjét különböztetjük meg (legalábbis a jelen esetben ezek érdekelnek): az etnikai, vallási, a politikai és a kulturális identitást.

Az identitás összetevői közül kétségkívül az etnikai a legnyilvánvalóbb, tekintve, hogy nincs szüksége semmilyen meghatározásra (az egyszerűen kinyilvánított színtagma, „mi románok vagyunk”, még ha részben infantilis is, ragogóan helyettesíti a meghatározást). Az önmagát alkotmányosan nemzetállamként meghatározó Románia problémája azonban éppen ebből az egyszálú meghatározásból fakad. A nemzeti identitásnak a kijelentés szintjén való meghatározásával nem oldódik meg az identitás kérdése. (Gaz, Románia alkotmánya az „egységes állam” kifejezéssel a politikai identitásra is utal, de csak azért, hogy eleve kizárja a federalizációt.) A kulturális identitás, az identitás egyik nagy összetevője, csaknem teljes egészében hiányzik. Holott korunkban, és különösen az Európai Unió bővítésével összefüggésben, az identitás problémái sokkal inkább kulturális síkon fogalmazódnak meg: általánosan elfogadott, hogy a nemzetállamok ideje lejárt, a nemzetek szerepét a különböző regionális kultúrák veszik át (megjegyzem, a kultúra kifejezést tág értelemben használom, beleértve a politikai, a polgári, az intézményi stb. kultúrát). Kérdés, hogy az identitás másik nagy összetevőjének, a vallási identitásnak megvan-e még a például Huntington által neki tulajdonított meghatározó szerepe, vagy egyszerűen elvülakollektív identitás újrameghatározásának folyamatában, akárcsak a nemzeti összetevő. Ez a folyamat mind a posztmodern világ társadalmának alapvető átalakulása (a kommunikációs, gazdasági stb. globalizálás), mind pedig új európai politikai összefüggések következménye.

Afentiek alapján könnyű eljutni arra a következtetésre, hogy az identitás kettős problémájával állunk szemben. Egyrészt, létezik-e valóban, és nemcsak a kijelentés szintjén, a kollektív identitáshoz tartozó egységes nemzeti tudat, amely kielégítő módon válaszoljon az egységes nemzetállam alkotmányos igényére? Másrészt, létezik-e olyan, a regionális identitást igazoló, kellőképpen körülhatárolt elemek, amelyek bizonyítják Románia federalizálásának szükségességét?

Hogyerhetőbb legyenek: anélkül hogy egyértelmű válasza törekednék, a román társadalom egésze és összetevő elemei kettős identitásválságának problémáját próbálom megfogalmazni. Ennek a kettős válságnak a legvilágosabb jele, hogy annyi évtizeddel a nagy egyesülés után ilyen élesen tevődik fel a federalizáció kérdése.

Ebből a szempontból, mielőtt a federalizáció gondolatát önmagában véve elvetnénk, feltétlenül szükséges a nemzeti identitás újrameghatározása, mintahog szükséges azoknak az elemeknek az azonosítása is, amelyek bizonyítják a határozott regionális identitás létezését, ami a federalizáció-kérdés alapja.

Aniakérdés első részét illeti, úgy vélem, a nemzeti identitást leginkább a kulturális identitás szempontjából kell újrameghatározni. Ez a legnehezebb feladat, mert korunkban a kulturális identitás óriási változásokon megy keresztül. Ami a román társadalomnak a nyugati kulturális értékekhez való viszonyulását illeti, a helyzet távolról sem tisztázott. Nem vagyunk teljesen biztosak abban, mit jelentenek a demokrácia értékei, mint ahogy abban sem vagyunk biztosak, hogy eleget tudunk-e tenni Európa követelményeinek; az a tény, hogy képtelenek vagyunk működképessé tenni a demokrácia intézményeket, éppen ennek a jele. Mindazonáltal szemünk előtt történik a nemzeti tudat újrafogalmazása: az orosz-szovjet birodalomtól való elhatárolódás, az euroatlanti térségbe való integrálódás óhajának a kifejezése, mindazal együtt, amit ez az integrálódás jelent (demokrácia, többpártrendszer, szabad kereskedelem stb.) – mindezek a lehető legvilágosabban jelzik azokat az új kereteket, amelyekbe a román nemzet, kikerülve a sötét kommunista korszakból, be akar illeszkedni. Ezek hatalmas változásokat követelnek az egyéni tudat és a kollektív mentalitás szintjén, olyan változásokat, amelyek bizonytalansággal, kísérletezéssel és természetesen kudarcokkal járnak. A sok vergődés, ellentmondás, habozás, néha megavisszakozás sem egyéb, mint a nemzeti tudat történelmi formájáról a kulturális formára való átmenet nehézségeinek tünete. Voltaképpen ez az a nemzeti és regionális szinten bekövetkezett két identitásválság, amiről beszéltem.

Távol állva attól, hogy negatív folyamat lenne, a federalizáció jótékony szerepet játszik ebben a képben: anélkül hogy a valóságban bármivel is veszélyeztetné Románia területi egységét, katalizátorként működik a nemzeti tudat újrameghatározásában, és ugyanakkor megengedi a kommunizmus korában majdnem az egyneműség összemosott regionális identitások pontosabb megfogalmazását.

Ennyi ellentmondás tüzeiben, mivel semmi remény valamilyen eredményre jutni, a federalizáció eszméje fokozatosan elcséplétté válik, bár még szülhet szenvedélyeket és félelmeket. Mivel semmi reménye életképessé válni, és belemerevedett a projekt-állapotba, rendelkezik az utópia mindentulajdonosságával. Ennek meg kellene nyugtatnia azokat, akik keményen szemben állnak vele, de nem kellene zavarnia híveit: a federalizáció önmagában véve termékeny eszme, s minthogy elősegíti a román társadalom identitásválságának tudatosítását, felgyorsítja megváltozásának folyamatát.

Lényegében a federalizáció nem más, mint a nemzeti tudat szintjén végemenő folyamatos azonosság-másság konfliktus lehetséges megoldása. Ez a konfliktust nehéz megoldani, amíg a nemzeti tudat úgy marad belemerevedve történelmi formájában, anélkül hogy figyelembe venné a posztmodern új irányt, amely felé Európa törekszik. Az etnikai identitásra támaszkodó történelmi formájában a nemzeti tudat nem képes megoldani azonosság és másság konfliktusát. A válság megoldása a nemzeti tudat újrafogalmazása lenne kulturális fogalmakban, ami megengedné a regionális (sőt helyi) identitás kifejezését együttműködést és nem kizárást jelentő fogalmakban.

Most már levonhatunk egy következtetést, ha nem is véglegeset. A federalizáció utópia marad, valószínűleg kreatív utópia, mindaddig, amíg azaz identitásválság, amelyen most a román társadalom átmege, a nemzeti tudat kulturális értelemben vett újrafogalmazásához vezet; ha azonban ez a tudat makacsul továbbra is történelmi fogalmakban határozza meg önmagát, a federalizáció kérdése újra meg újra felvetődik majd, mert úgy értelmeződik, mint egyetlen lehetőség a menekülésre abból a zsákutcából, amelyben jó ideje vergődünk.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

ALEXANDRU SERES 1957-ben született Nagyváradon. A *Jurnalul biborean* szerkesztője. *Infenul nostru cel de toate zilele* (Mindennapi pokunk), publicisztika, Multiprint Kiadó, Nagyvárad, 1998.